

A CSÁNGÓ ÉS AZ ISKOLA

Orbán Balázs a sokat emlegetett művében a rengeteg jó tulajdonságuk mellett a következőket írja a gyimesi csángókról: "árnyoldaluk pedig az, hogy oly kevés közöttük az írástudó, a csángók idegenkednek az iskolától, a tudományt nem kedvelik, annak értelmét nem látják." (48) Az iskola valóban nem volt soha a gyimesi csángó erős oldala! Nem értékelte a "nadrágost", az úriembert, igen-igen függetlennek érezték valamikor magukat ebben a hegy-völgy országban. A hatvanas évekig állami munkára sem jártak, akkor mi szükségük lett volna, szerintük, az iskolára? A nők nem mozdultak ki a faluból, esetleg életükben egy néhányszor elmentek Csíksomlyóra a fehér keresztaljával a Pütkösdi búcsúra. Mindenki, pedig elég népes családjaik voltak, "megfőtt a saját leviben" ahogy itt mondták. Ősszel és tavasszal a pásztorkodással voltak elfoglalva a gyermekek, ezért csak a téli hónapokban járogattak iskolába, ha egyáltalán jártak. Igaz, az osztrák-magyar monarchia idején, de főleg a századforduló éveiben (1895- 1910) erős iskolarendszert építettek ki, kötelezővé téve a népiskolai látogatást. De ki tudott összeszedni minden pásztorkodó gyermeket a hegyekből, a patakok fejből? Ebben az időben épült a szép megálló iskola két nagy tanteremmel és tanítói lakással. Ezt az épületet Gróf Mailáth Gusztáv Károly, Erdély katolikus püspöke építtette 1899 és 1900 között. Szintén a középloki Megállónál, átellenbe a fenti iskolával épült egy kántor tanítói lakás egy nagy tanteremmel, melynek falán az 1998-as javításkor a következő felirat bukkant elő: "ROMAI KATH. ELEMI NÉPISKOLA". Tehát a század elejéig Gyimesből alig került ki 1-2 magasabb iskolát végzett ember. A 20-as évek után már akadt egy pár egyetemet végzett ember: orvos, tanár de ezek száma meg se közelíti más vidékek tanult embereinek számát! Ebben az időben, amikor a legelső gyimesi községben vámállomás, vendéglők, tisztai étkezde stb. létezik, itt a legfejlettebb az iskolahálózat és innen mennek tovább iskolába tanulni a fiatalok. A legelső iskola is Gyimesbükkön alakult. A továbbtanulók egy része nem bennszülött csángó, hanem fakereskedők, tisztviselők, vendéglősök gyermekei. Később, egészen napjainkig a legfejlettebb iskolahálózat Középlokon működik. 1950 után gyökeresen megváltozik a gyimesi iskoláztatás helyzete! Az úgynevezett népi demokráciának volt egy kezdeti, emberarcú szakasza. Ezt senki nem tagadhatja le. Minden patakra iskolákat létesítettek, este a felnőttek bejártak, írni-olvasni tanultak. Középlokon bentlakást létesítettek, ahol tanultak, étkeztek a távoli patakokról, sőt Felsőlokról is idehozott gyermekek. És ami a legfontosabb volt: ezek a gyermekek ingyen lakást és élelmet kaptak, délutánokon pedig tanítók vigyáztak rájuk, így tanulhattak másnapra. Soha, sem azelőtt, sem azután nem végzett egyetemet annyi tehetséges szegény gyermek, mint azokban az években! 1953 és 60 között innen több ügyvéd, tanár, tanító, színész, mérnök, közgazdász, pap, építész, festőművész került ki. És büszkélkedhettünk egy magyar miniszterrel is Budapesten, Veres Péter személyében. Szám szerint, ami az értelmiséget illeti, nem veheti ma sem fel a versenyt Gyimes más fejlettebb vidékekkel, de 1960 után csak Középlokról évente 15-20-an érettségiznek és ugyanennyi valamilyen szakiskolát végez. Ez Gyimesvölgye szintjén legalább 25- 30 érettségizőt jelent, ugyanannyi szakiskolát végzettet, és legalább 10-15 egyetemistát. Ez már előrelépés és azt mutatja, hogy a gyimesi csángó is többre értékeli az iskolát. A 70-es években a szakiskolák, szaklíceumokban tanultak tovább fiataljaink s ez érthető is, mert az erőltetett iparosítás sok munkahelyet teremtett. Sajnos, napjainkban ez a lendület alább hagyott, mert sok munkahely megszűnt, az iskola mintha újból veszítene értékéből. Ezt pótolja a Gyimesfelsőlokon beindult katolikus gimnázium, ahol évente 25-30 fiatal érettségizik. Ez, bizony segítség a szülők részére is, mert sokan nem tudják megfizetni a városi iskolába járást. Amint említettük, Középloknak erős iskolahálózata volt, innen került ki a legtöbb továbbtanuló fiatal. Ezért Gyimesközéplok iskolahálózatát, annak történetét igyekszünk felvázolni, utalásokat téve a másik két község helyzetére is. Orbán Balázs megemlíti 1867 körül, hogy "csángóink meg is mutatták ekkor, hogy mennyire

áldozatkészek... önerejükön új papi, kántori lakot és iskolaházat építettek”(49) Valószínűleg az 1853-54-ben a mostani központi iskola (Megálló) közelében épült új iskoláról van szó. De már előtte is vannak adataink a gyimesi oktatásról:”Gyimeslokon 1826-ban Bakmány Ignác a kántortanító.” (50) Az 1837-38-as évekről Szöcs János muzeológus kapott adatokat. Szintén ő bukkant rá olyan adatokra, miszerint már 1858-59-ben Delnén gyimesi származású tanító volt Blága Imre személyében. De nézzük meg hogyan is alakult az iskolák helyzete Gyimesközéplokon? Az első ismert tanító a múlt század utolsó évtizedéből Székely Antal, a tanulók száma pedig 82. Ez bizony községszinten és minden osztályt belefoglalva, elég kevés! Mivel a háborúk alkalmával az iskolai dokumentumok elégtelenek, elherdálódtak, csak régi szekrények oldalain, ajtain találtunk feljegyzéseket a tanítókról és alig 3-4 dokumentum és persze az öregek visszaemlékezései álltak a rendelkezésünkre. Hosszú ideig Középlokon, a Megállónál (központi iskola ma is) egészen 1907-ig Sata Mihály volt itt a tanító. 1899 és 1900 között az iskolaépítő püspök, gróf Mailáth Gusztáv Károly iskolát építtetett a Megállóra amely még ma is működik. Ezt az iskola oldalán lévő márványtábla igazolja, 1990-ben az iskola kilépett a számok világából és felvette építőjének a nevét. Itt említjük meg, hogy a 45 éves kommunizmus éveiben a márványtáblát többször lemeszelték, eltüntették az építő püspök nevét, hiszen akkor csak az volt hiteles, amit a kommunista párt épített! De valakik minden évben letörölték a meszet, hadd látszódjék a püspök neve. De ez csak addig volt látható, amíg valamelyik “elvtárs” észrevette. És minden kezdődött előlről, egészen 1990 dec. 22-ig. A toronyból eltűnt a nagy csengő is. Ez nem került elő, de a torony tetejére egy csoport gyári munkás új keresztet készített és azt fel is tették. Ezt ők maguk tették semmilyen kezdeményezés nélkül. De térjünk vissza a század elejére. Sata Mihály mellett új tanítók jelennek meg: Nagy Tamás, majd Fehér Dénes. Az utolsó az örmény Fehér család sarja, akik elmagyarosodtak és kereskedéssel foglalkoztak itt, valamint a zsidók mellett erdőkitermeléssel is. Sok földet felvásároltak a székely közbirtokosságoktól a csángók bosszúságára. 35 évet, azaz 1909-től 1944-ig Orbán István kántor-tanító igazgató vezette az iskolát. Az idősebbek még jól emlékeznek szigorú nádpálcájára és tanítására! Népes családja volt, fiait éppen úgy tanította, büntette, mint bármelyik csángó gyermeket. Egyik fia később több ideig itt volt tanító, a másik fia, Zoltán nem csak tanfelügyelő korában, hanem azután is gyakran visszajárt megkeresni gyermekkorá ösvényeit és a barátokat. A századfordulón nagy volt itt az írástudatlanok száma! Így 1900-ban a tanköteles gyermekeknek még fele se, csak 22,8%-a járt iskolába. A község óriási kiterjedésű és nem is lehetett elvárni, hogy Hidegségről, Barackosból lejárjanak iskolába a Megállóhoz. Ezért 1906-ban Hidegségen, majd 1908-ban Bükkhavason is iskolaház épült.

Az 1908-1909-es tanévben az összes középloki iskolaköteles gyermekből 325-en nem látogatják az iskolát, innen a nagyfokú írástudatlanság Gyimesben. Ha ehhez a számhoz hozzáadunk még 350-400-at, megkapjuk az egész Gyimesvölgyben a beiskolázatlanok számát, ami úgy kb. 700 körül mozgott. 1908-ban olyan nagy volt itt a zsidók száma, hogy Középlokon izraelita iskola is létesült. Tudjuk, hogy a zsidók itt fakeskedéssel foglalkoztak, és deszkafeldolgozó üzemeik voltak. De a maguknak mindig kiépítették a megfelelő szolgáltató foglalkozásokat is. Így orvosaik, fogorvosaik, tanítójuk, rabbijuk volt. Ezen kívül üzleteket nyitottak, fürdőt működtettek, amit ma is úgy ismernek, hogy “a zsidó feredő”. (51) Ebben az időben a legelső gyimesi községben két iskola, Felsőlokon pedig egy iskola létezett. Itt a leghíresebb tanító a “vén Péli” volt, aki hosszú ideig tanította a felsőloki gyermekeket a század elején. A két világháború között, vagy ahogyan itt nevezik ezt a korszakot, “a régi román világban”, két féle iskola működött:felekezeti iskola magyar nyelven és román iskola. A román iskolába a romános nevű gyermekeket kötelezték, de ezen kívül ha egy családból többen jártak, azok közül is köteleztek valakiket a román iskolába. Hiába nem tudtak románul a gyermekek és a román tanító sem tudott magyarul, ez nem érdekelte a román államot! Erről

írja Tankó József (Jáni) Ilyen volt című paraszti önéletírásában: “1922-ben kezdtem meg az iskolát oda le a központban, itt, Sántatelekében még akkor nem volt iskola. Az, bizony van úgy hétkilométernyire tőlünk. Ez román iskola volt, mert akkor román világ volt. Jött egy román tanító, Buzsornak hívták. Egy nagy, csúf fekete ember volt, de bizony, féltünk is tőle! Ő nem tudott magyarul, mi semmit románul. Mit csinálj? Nekem menegetett a tanulás, minden negyedévben úgy húsz napot, ha jártam iskolába, mert már otthon is fel tudtak használni, nagyocska voltam. Ősszel, tavasszal kellett, hogy pásztorkodjak. Amikor a IV. osztályba indultam, hát kaptam a paptól egy katekizmust, olyan kicsi imádságos könyvecskét. Amilyen betűket ismertem, hát átforgattam magyarra, kezdtem esszerakni. És sikerült, ez volt az én magyar iskolám!”(52) 1934-ben, amikor a gyimesvölgyi parasztlakosok megmozdultak a nagy adózás ellen és a lefoglalt tárgyak visszaszerzése érdekében, egyik fontos követelésük az volt, hogy gyermekeik magyarul tanulhassanak. Ez volt a helyzet a gyimesi iskolákban a két világháború között. A legnagyobb baj azonban az volt, hogy a tanköteles gyermekek nagy része nem járt iskolába. 1940 után, azaz a “kicsi magyar világban” magyarországi tanítónők jöttek Gyimesbe Orbán István és mások mellé. Valóságos apostoli munkát végeztek, igazi népnevelő tanítók voltak. Az asszonyok közül ma is sokan visszaemlékeznek arra, hogy a betűvetés mellett főzni, szabni, varrni tanították az asszonyokat és leányokat.

1944 és 45-ös tanévben Középlokon a 180 beírt tanulóból még felét se, csak 73-at tudtak év végén lezárni, a többiek nem jártak iskolába. Ez volt a helyzet az egész Gyimesben. Igaz, háború volt és nyomor. Tehát az 1948-as tanügyi reform ilyen siralmas helyzetet talált itt. Ekkor megszűntek a felekezeti iskolák, állami iskolák jöttek létre. Amint már említettük, még a népi demokrácia emberarcú szakaszában vagyunk, és el kell ismernünk, az új rendszer iskolapolitikája nem volt rossz! Minden elszigetelt patakra iskolaházakat építettek. Nem voltak ezek modern épületek, de a célt szolgálták: erős iskolahálózat jött létre. Így pl. Felsőlokon a központi iskolán kívül iskola alakult Ugrapatación, Sántatelekén, Komiáton, Görbe-patación. Középlokon azelőtt három iskola működött, ehhez viszonyítva már az ötvenes években íme milyen iskolahálózat alakult ki:

Megállói központi iskola: I-VII. osztály, Hidegség: I-IV. osztály, Bükkhavas: I-IV. osztály, Borospatak: I-IV. osztály, Kápolnapatak: I-IV. osztály, Sötétpatak: I-IV. osztály, Középlok Állomás: I-IV. osztály, Hidegségszáda: I-IV. osztály, Barackos: I-IV. osztály, Háromkút: I-IV. osztály, Farkaspalló: I-IV. osztály. Ezek mind magyar tannyelvű iskolák és a Farkaspallói iskolát kivéve, amely 1968-ban megszűnt, ma is mind működnek. Ezek közül négy iskolában összevont osztályokban folyik a tanítás, azaz egy tanerő tanít a négy osztályban, 8-12 gyermeket. Ezt nevezik itt szimultán oktatásnak. Ez jó a gyermekeknek, mert a 7-10 éves nebulóknak messze volna bejárni a központba a patakok fejjéből. 1962/63-ban a hidegségi és a bükkhavasi iskolák átalakultak I-VII. osztályos iskolákká, mert ilyen iskola csak a Megállón volt. 1948/49- től a Megállónál egy bentlakást létesítettek, ahol megfelelő körülmények között tanulhattak, tanári felügyelet alatt a gyermekek. Gyimesfelsőlokról is idejártak a gyermekek, mert ott csak 1950 után létesült I-VII. osztály. De a távoli patakokról bentlakásban tanulhattak a középloki gyermekek is, akinek ilyen hajlama volt. Lehet úgy is venni, hogy ezek inkább válogatott gyermekek voltak, olyat küldtek iskolába, aki tanult is! 1962 után megszűnt a bentlakás, máshol is I-VIII. oszt. iskolák alakultak. Az iskolahálózat kiépült, minden nagyobb iskola mellé óvoda is létesült. Pillanatnyilag is nyolc óvodai egység működik csak Középlokon. A fejlett iskolahálózat sem oldotta meg rögtön a beiskolázás kérdését. A gyimesi csángók nehezen szoktak rá az iskolalátogatásra. Így 1951-ben az első iskolai napon 144 beírt tanuló közül a megállói iskolánál csak 37-en voltak jelen. Ősz volt, ki tudja melyik oldalon pásztorkodtak a gyermekek? Vannak olyan családok, főleg a községek peremén, a patakok fejjében, ahol még a 70-es évek elején is valóságos közelharcot

kellett vívni azért, hogy iskolába küldjék a gyermekeket. 1964-68-ig minden ősszel egy beiskolázó csapatot állítottak össze Csíkszeredában, két-három nap a helyi tanerőkkel járták a házakat, főleg a hidegségi részen és igyekeztek meggyőzni a családokat az iskola fontosságáról. Ezek valamelyik tartományi vagy rajoni hivataltól voltak, vagy rajoni aktivisták és tanárok. Ebből az időből maradt fenn a következő anekdóta is: Hidegségen a beiskolázási csoport felelőse J.P. volt, a múzeum igazgatója. Behívatnak az iskolához egy makacs szülőt, és mielőtt belépne az irodába, a csoportvezető int a többieknek, hogy ő majd ráijeszt a bácsira, ha másképp nem megy a meggyőzés. A következőképpen fogadta a jól megtermett, nagybajuszú csángót:

- Tudja- e ki vagyok én? Én vagyok maga a tanügyminiszter! Várta a hatást. A csángó végigmérte tetőtől talpig, majd így válaszolt:

- A' lehet, uram, de én nem tudom, hogy mi az! A többiek alig tudták kacagás nélkül megállni, s amikor elment a csángó, félnapot azon vígadtak, hogyan ijesztette meg J.P. a csángót! Ezeknek a meggyőzéseknek és a büntetéseknek később lett eredménye, mert évről-évre csökkent a beiskolázatlanok száma. És amikor meglátták, hogy többen felsőbb iskolákba jutottak, mesterségeket tanultak, akkor véglegesen győzött az iskola. Így az 1962/63-as tanévben már 40 tanerő dolgozik csak Középlokon. Ebből kevés a végzett tanár, de már elég sok a diplomás tanító, akik az V-VII. osztályban is eredményesen dolgoznak. A tanulók létszáma ekkor 380 tanuló csak Középlokon, 260 Felsőlokon és majdnem 400 Gyimesbükkön. A 380 tanulóból 155 Középlokon az V-VII. osztályokba járnak. 1961-ben a hidegségi és bükkhavasi iskolák is átalakulnak V-VII. osztályos iskolákká és már Felsőlokon is van ilyen iskola. Tovább menve, 1963-ban egy román tannyelvű osztályt hoznak létre, ott, ahol egyetlen román ajkú gyermek sincs! Ez már rossz jel, amit sem a szülők sem a tanerők nem érzékeltünk eléggé. Ugyanebben az évben bevezették a kötelező 8 osztályt. Ilyen iskolák voltak Gyimesbükkön három, Középlokon három és Gyimrfselsőlokon kettő. A félreeső helyeken még mindig nehézkes a gyermekek beiskolázása! Aztán a 70-es évektől már két-három beiskolázatlan akad iskola körzetenként. 1971 kötelezővé tették az általános 10 osztályt. Ilyen iskola mindenik községben működött. Középlokon a Megállónál létezett 10 osztályos iskola, mert itt műhelyeket is létrehozta és ide jártak a hidegségi és bükkhavasi IX., X. osztályos gyermekek is, majd a 80-as években egy-egy osztályt ott is létesítenek, mert nehéz volt a közlekedés a megállói iskoláig (8-12 km) Ekkor községszinten 60-65 körül mozgott a tanerők száma. Ebben az időben mindenre felhasználták a tanítókat, tanárokat: jelszavakat festettek a kerítésekre, ők terjesztették előadásokon, olvasókörieken, nagy gyűléseken a párt ateista propagandáját, még akkor is, ha erről nem voltak meggyőződve, felelősségre vonták a gyermekeket, ha templomba jártak, kutyákat és más állatokat írtak össze és mindezekkel lejáratják a tekintélyüket. De tulajdonképpen ez is volt a kommunista rendszer célja, csak hogy azt nagyon sokan későn értették meg! Mindenki 10 osztályt végzett, ha tudott, ha nem, mindenik líceum mellett esti és látogatás nélküli tagozatokat hoztak létre, a színvonal és követelmény felháborítóan alacsony volt, az itt érettségizettek egy jó része írni-olvasni is alig tudott! A lényeg az volt, hogy a nemzetközi statisztikákban jól szerepeljünk. Az iskolák szintje, tekintélye olyan csorbát kapott, hogy azt nehezen tudjuk kiköszörölni. Az 1989-es események után az iskolák igyekeznek autonómiát teremteni. Sajnos, pénzügyileg ez nagyon nehezen megy! De térjünk vissza egy néhány számadatra: 1976-ban négy tanteremmel és műhelyekkel bővül a megállói iskola. Nagy szerencséje az volt a községnek, hogy itt egy bútorgyárat építettek. Tankó Gyula igazgató gyűjtést rendezett a község tanerői segítségével és Mihók János építészben az elgondolások megvalósítójára találtak: hozzáfogtak egy műhely, felette három nagy osztály és két kisebb iroda építéséhez, csak szülői pénzzel. Volt egy nagy szerencsájuk: ugyanakkor építették a már említett bútorgyárat,

onnan naponta kikerült két-háromautónyi építőanyag. És a földből csak kinőtt az új épület. Igaz akkor már minden pénz elfogyott! A megyei hatalmasságok, először fenyegetőztek, majd ők is segítettek a felépítésben, pénzzel. Így született meg a semmiből a szép, tágas iskola! De még térjünk vissza egy néhány számadatra: Az 1984/85-ös tanévben 904 tanulója, 204 óvodása és 62 tanerője van a középloki iskolának. Az 1984/85-ös tanévtől rettenetes, de alattomosan rejtett nyomás érződik központilag az iskolák teljes elrománosítása érdekében. Ahová lehetett, román ajkú tanárokat helyeztek hivatalból. Az ők sorsuk sem volt könnyű, ez az embertelen rendszer egy jól kitűzött cél érdekében saját nemzetiségű fiataljait is száműzte, ki tudja az ország melyik részéről egy tiszta idegen környezetben, melynek sem a nyelvét, sem a szokásait nem ismerték. Ugyan így a mi gyermekeinket Moldvába, Olténiába, Dobrudzsába helyezték! Sokszor láttuk sírni ezeket a román fiatalokat! És pártfogásunkba vettük, mert ők csak eszközök voltak. Az aljasságot azzal fokozták, hogy ezeknek külön gyűléseket tartottak, ahol hazafias kötelességről, nemzeti hivatásról papoltak nekik. Ha egyszer egy iskolához román tanerő került, a következő lépés a tankönyvek kicserélése, tehát a tantárgyat automatikusan románul tanították. Kit érdekelt az, hogy értik-e a gyermekek az anyagot, vagy sem? Lassan kicserélődtek az igazgatók is. Alig maradt három-négy igazgató a megyében. És azok meghúzódtak egy sarokba gyűlések, tanácskozások alkalmával a hangoskodó idegenek pedig uralták a környezetet! Ennél is tovább ment a dolog: 1985 szept. 20-i átirat értelmében a földrajzot és történelmet csak románul taníthatják! Ehhez a határozathoz rimel egy 2000. február derekán kiadott rendelet, miszerint a 2000/2001-es tanévtől ismét csak románul lehet tanítani a magyar iskolákban is Románia történelmét és földrajzát. Románia helyben topog sok mindenben! Igaz, az iskolák, így Gyimesben is, alulról építkeznek, mellőzik a ma is szorító miniszteri utasításokat! De térjünk vissza az 1980-as évekre: 1985-ben főtanfelügyelő csere volt Csíkszeredában, új román főtanfelügyelő került a megye iskoláinak élére. Össze-vissza két magyar tanfelügyelő maradt Hargita megyében, de már azok is "kifutó fiúk" lettek! S ez történt ott, ahol a magyar lakosság száma 95-96%. Szorul a hurok: 1986-ban egy tanfelügyelőségi átirat értelmében minden beszámolót, gyűlést, munkaterveket, szülői értekezleteket, azok jegyzőkönyveit csak románul tarthatták és írhatták. Ennek az lett az eredménye, hogy mivel a szülők nem értettek románul a felvetett kérdéseket, kimaradoztak, nem jöttek gyűlésbe. Eljött az idő, amikor a gimnáziumokban, szaklíceumokban alig akadt egy-két magyar osztály és ami ennél is borzasztóbb volt, hogy a szakiskolákat és szaklíceumokat végzett gyermekeket valahová a regát fenekére helyezték, román környezetbe. Az 1986/87-es tanévtől már az I-IV. osztályokban is románul tanítják a földrajzot és Románia történelmét. 1987-ben gyanús alakok látogatják meg a gyimesi iskolákat, belekötnek durván az utolsó magyar feliratba (osztály, faliújság stb.) végignézik a naplót, és felelősségre vonják az iskolák igazgatóit, ha romános hangzású nevekkal találkoznak és azok nincsenek román osztályokban. Ilyen nevek: Tódor, Vaszi, Blága, Györgyice, Baliga, Oltyán stb. A nagyobb baj, hogy ezek a gyermekek miért nem tudnak románul. Pedig a válasz egyszerű: ma már a felbolygatott Európában nem a név eredete szerint ítélnék meg egy személyt! Ezeknek a gyermekeknek a szülei, nagyszülei sem ismerték a román nyelvet. Itt többen élnek és beszélnek a magyar nyelvet! (53) Senki nem tudja, meddig lehetett volna ezt így bírni! De az utolsó években a 89-es fordulat előtt, nagyon értékes tanerők mentek világgá, Svédországba, Amerikába. Nagyon fájdalmas volt számukra is, de a gyermekek számára is. Hónapokig kérdezték, hogy a tanító bácsi és tanító néni mikor jön vissza, hiszen őket arra tanították, hogy itt kell maradniuk, és úgy kell belekapaszkodni ebbe a földbe, ahogyan azt a fenyő teszi! Aztán eljött ez a felemás forradalom. 1989 decembere után a román ajkú tanerők nem tértek vissza a gyimesi iskolákba. Őket is meglehet érteni, közelebb akartak kerülni a szülői házhoz. Csak azt nem lehet megérteni, hogy egyes szélsőséges román körök, beleértve a kormányt és elnöki hivatalt is, miért állították azt, hogy

ezeket a tanárokat úgy kergették el a magyarok! Közülük a hitványabbja bedőlt ennek az aljas rágalom-hadjáratnak és hazug nyilatkozatok tettek. De sokan közülük leveleztek magyar kollégáikkal, és sok mindent megköszöntek az itt eltöltött erkölcsi és anyagi támogatásért! A 80-as éveket a késő történelem a modernkor száműzetés-éveiként fogja elkönyvelni! Mert az egyetemet végzett magyar és román fiatalokat idegen vidékekre helyeztek, idegen környezetbe, idegen nyelvi közegbe pont akkor, amikor szükségük lett volna a család támogatására, annak melegére. Ott éltek le fiatal éveiket. Sok alig kezdődött házasság vagy nagy szerelmek mentek így tönkre! De ez már szociológia és nem helytörténet! Itt még csak egy nevet szeretnék megemlíteni, a magyar nyelvű oktatás utolsó nagy harcosaként a végvárokon. Deáky András német-magyar szakos tanárról van szó, aki a legalsó gyimesi községben, amely ma is politikai meggondolásokból nem tartozik Hargita megyéhez, Gyimesbükkről van szó, 1990 után megpróbálta a lehetetlent, hogy visszaállítsa itt a magyar nyelvű iskolákat. A legdurvább halálfenyegetésektől, sajtó kampányig, mindenben volt része, és alig tudott egy iskolát beindítani, ott, ahol ma is 85%-a az embereknek magyar! Keserűen vonult nyugdíjba, mert óriási munkájában kevesen segítették! Pedig ahogyan ő szokta mondani: “Én nem valaki ellenében szeretnék magyarnak megmaradni. Én csak egyszerűen magyar szeretnék lenni!” Ma is sokat tesz a helyi magyarságért, de már más területen, nem az iskola a harctere! Egy másik fontos név, amely mindenképpen befészkelte magát Gyimes és általában a magyar oktatás történetébe, az a Berszán Lajos felsőlóki esperes neve. Ő a lelke és megalapítója a Szent Erzsébet Katolikus Gimnáziumnak. Az első 28 ifjú 1998-ban érettségizett. A tanulók a gyimesvölgyi csángó fiatalokból kerülnek ki, de jönnek ide Csíkból, Háromszékről, és ami még felemelőbb, Moldvából is. Ezek a fiatalok itt tanulnak magyarul írni-olvasni, beszélni és beilleszkedni abba a népcsoportba, amelyhez szervesen tartoznak. Az esperes érdeme az új, sziklára épített templom-iskola. Ezzel a tetteivel belépett a nagy egyház és iskola építő egyházi személyiségek sorába.